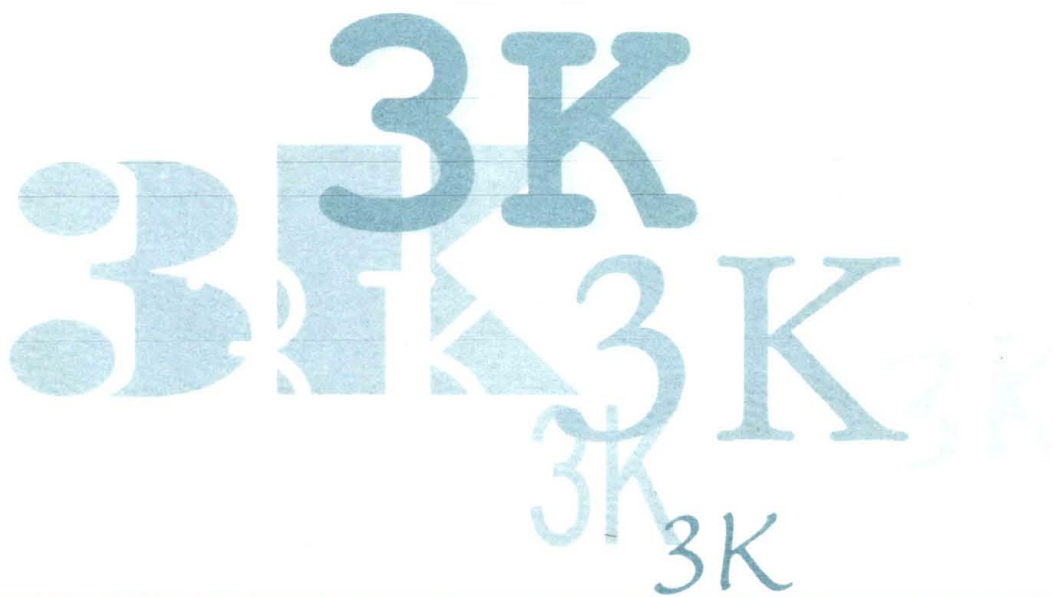

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

„Az év fiatal könyvtárosa” elismerő cím elnyerésére

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete, valamint az Informatikai és Könyvtári Szövetség a pályakezdő könyvtárosok kiemelkedő szakmai teljesítményének jutalmazására ismét meghirdeti „Az év fiatal könyvtárosa” pályázatot. Az elismerést minden évben egy harminchárom év alatti (idén az 1972-ben vagy később született), felsőfokú végzettséggel rendelkező gyakorló könyvtáros kaphatja meg, egyéni pályázat alapján.

A pályázat benyújtásának határideje: **2005. május 31.**

Helye: Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége
(Budapest, Hold u. 6., 1054)

A pályamunka tartalmazza a jelölt szakterületének gyakorlatából származó valamely téma írásbeli, még nem publikált kidolgozását, szakmai önéletrajzot és három támogató írásbeli ajánlását. Az előző évben nem nyert pályázatokat újabb három ajánlással ismét be lehet nyújtani.

Az elismerő cím odaítéléséről az IKSZ és az MKE elnöksége által megbízott kuratórium dönt. Az elismerés ünnepélyes átadására az MKE vándorgyűlésének plenáris ülésén kerül sor.

A címmel jár: elismerő oklevél, ötvenezer forint jutalom, a vándorgyűlésen vagy az MKE és az IKSZ valamely szakmai rendezvényén bemutatkozó előadás lehetősége, a kuratórium ajánlása a szaklapoknak a dolgozat közzétételére. A cím birtokosai előnyt élveznek a külföldi tanulmányutakra benyújtott pályázatok elbírálásánál.

Bakos Klára
MKE elnöke

Dr. Fodor Péter
IKSZ elnöke

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

14. évfolyam 3. szám

2005. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Tóth Gyula:** A közkönyvtár és használói 3
Pegán Anita: Látogatás az Európa Tanács Információs és Dokumentációs
Központjában. Beszélgetés Pappné Farkas Klárával 10

Fórum

- Papp István:** A magyar könyvtárosság etikai kódexének kidolgozására alakított etikai munkabizottság tevékenységéről 14

Műhelykérdések

- Fehér Miklós:** Az országos internetfelmérés összegzése 20
Szalóki Gabriella: A tárgyszavazás gyakorlata az Országos Széchényi
Könyvtárban 24
Tóth Ferenc Tibor: Olvasói Professzionális Munkaállomások az OSZK-ban 28

Konferenciák

„Emlékezünk jeles elődeinkről”

- Kocsy Anikó:** Hírlaptárolni pedig muszáj 30
Kégli Ferenc: Elképzelések a retrospektív nemzeti sajtóbibliográfiáról 40
Pogány György: „Könyvek között éltem” Kozocsa Sándor emlékezete 45

Perszonália

- Gerő Gyula nyolcvan éves 52

Könyv

- Katsányi Sándor:** Terra incognita 54
Egy könyvtárosnő emlékezete 59

From the contents

Gyula Tóth: The public library and its users (3);

Anita Pegán: Interview with the Director of the Information and Documentation Centre of the Council of Europe, Klára Papp-Farkas (10);

István Papp: Elaborating the Hungarian code of ethics for librarians (14)

Cikkeink szerzői

Fehér Miklós, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Katsányi Sándor*, a FSZEK nyugalmazott főosztályvezetője; *Kéglí Ferenc*, az OSZK osztályvezetője; *Kocsy Anikó*, az OSZK osztályvezetője; *Papp István*, a FSZEK ny. főigazgató-helyettese; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Szalóki Gabriella*, az OSZK munkatársa; *Tóth Ferenc Tibor*, az OSZK osztályvezetője; *Tóth Gyula*, ny. főiskolai tanár

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5.7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint

HU-ISSN 1216-6804

A közkönyvtár és használói

Néhány teória, tévhit újragondolása

Egy disszertáció ürügyén

Sajnos, nem olvastam Pallósiné Toldi Márta doktori disszertációját (*Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmában*), csak Vajda Kornél széljegyzeteit a védésről (a fenti címmel, 3K, 2004. 10. sz. 3–7. p.). A híradást kiegészítette maga a disszertáns a megyei híradóban, Németh Tiborral beszélgetve („*Sorsom ciklikusan összefonódott a könyvtár épületével...*” *Beszélgetés Pallósiné dr. Toldi Mártával, a Berzsenyi Dániel Könyvtár igazgatójával a Szinnyi-díjról, a Janus-arcú könyvtárhasználatról és a flow fontosságáról*. A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 2004. 3. sz. 41–46. p.) Mindkét forrás azt jelzi, hogy Pallósiné vitába keveredett opponenseivel a közkönyvtárak potenciális használói körének megítélésében. A nézetkülönbség oka Pallósiné szerint az, hogy bírálóinak „...a könyvtári szolgálathoz kötődő határtalan elhivatottsága kevésbé engedte láttatni számukra a gyakorlat realitását és azokat az üzeneteket, amelyeket egy szociológus [mármint PTM] empirikus kutatások alapján kiolvas az adatokból. ...*Hitüinktől függetlenül, mélyebb folyamatrendszerek összhatásaként változhat a könyvtárakat körülvevő társadalmi környezet és vele az igények.* (Az én kiemelésem – mert ezt tartom kulcsmondatnak – TGY) A magyar könyvtári szakirodalomban szinte alig olvasni olyan kritikusszerű elemzéseket, amelyek rámutatnak a növekvő igénybevétel belülről a használóközönség bázisának mozdulatlanlására. Vizsgálataim alapján is nyugodtan állíthatom: minden helyi társadalomban »kisebbségben« van a könyvtárak törzsközönsége még akkor is, ha ez a csoport gyakrabban igényli az általunk nyújtott szolgáltatásokat. A könyvtáraknak szerény eszköztáruk van arra, hogy hatókörüket kiszélesítsék, ugyanakkor természetes ellentmondás, hogy minden jó könyvtáros nehezen nyugszik bele ebbe a kiszolgáltatott helyzetbe.” A következő kérdésre adott válaszából pedig ezt tartom fontosnak idézni: „Még a fejlettebb társadalmakban, ahol az olvasáskultúrának nagyobb rangja van és jelentősebb a könyvtárak hatóköre, a társadalom többsége ott sem él a kínált könyvtári szolgáltatásokkal. [Nálunk] ...bár csak 13–14% a regisztrált használók aránya, de ehhez – a kutatások által igazoltan – szorosan kapcsolódik egy kb. +60%-os holdudvar, amelynek révén a tényleges társadalmi hatókör eléri a 20%-ot.”

Vajda Kornél szerint „eltérően a szokásostól... igen kemények voltak az opponensek”, valószínűleg nemcsak az idézett témában, hanem más kérdéseket illetően is. Jelzi ugyanakkor Vajda azt is, hogy a disszertáns mindenki számára meggyőző válaszokat adott, s a közkönyvtár korszerű modelljét felvázoló értekezés könyv alakban való közzétételét sürgeti, még hozzá – a vizsgálatba bevont osztrák és szlovén könyvtárak miatt – németül is.

Az ismertetésekből kiragadott sorok inkább ürügyként szolgálnak számomra, hogy saját gondolataimat kifejtsem a témában, hol egyetértve, hol vitatkozva az idézett és nem idézett partnerekkel – s talán, Pallósinéra hivatkozva, de a saját sarkításaimat is hozzáadva –, hogy vitát provokáljak a közkönyvtárak változó értelmezése témakörében. Számos kérdést aktuálisnak tartok közkönyvtári kérdésben: pl. például hét évvel a törvény megjelenése után is felmerülhet a kérdés, csak névváltozás történt, avagy az így nevezettek közül mennyi maradt közművelődési (= "szocialista" nép-)könyvtárnak, s melyek nyilvános/közkönyvtárak? Egy íráson belül azonban minden kérdés nem tárgyalható meg. *Mindenekelőtt most azt kívánom szóba hozni, kié, kiké a közkönyvtár, milyen a társadalmi környezete, vonzásköre.* Mindeközben sietek előre jelezni, hogy magam is kíváncsian várom a kötetet, de az eddig megismertek alapján Pallósiné véleményéhez állok közelebb.

A „mindenki könyvtára” csak virtuálisan igaz

Minek tagadjam (minthogy a jó szerencsém megadta a lehetőséget, hogy a szakma új kézikönyvében a közkönyvtári fejezet szerzőjeként a korszerű értelmezés megfogalmazásával viaskodhattam), magam is mindenki könyvtáraként, az állampolgári jogon járó, a szűkebb és tágabb közösség minden tagját szolgáló könyvtár(i rendszer)ként írtam le a könyvtártípust. (*Könyvtárosok kézikönyve.* Szerk. Horváth Tibor, Papp István. 3. köt. Bp. Osiris, 2001. 67–103. p.) Talán nem kell semmit sem visszavonnom, mégis sokszor úgy tűnik, vannak, illetve lehetnek a „mindenki könyvtára” értelmezésnek félrevívó olvasatai.

Mindenekelőtt alá kell húzni, hogy ez nem úgy értendő, hogy mindenki használja is!

Mások, de magam is többször felhívtuk a figyelmet arra, hogy legalábbis Magyarországon – s persze más tényezők mellett, bizonyosan szinte minden könyvtár-típus évtizedekig megkettőzött voltából, a több könyvtárba való beíratkozás lehetőségéből is következően – az 1970-es évek elején volt a lakosság legnagyobb arányban beíratkozott olvasó, mintegy 20–25 százaléknyi mértékben. Vagyis akkor is csak minden negyedik–ötödik lakos volt könyvtárnak tagja. Az utóbbi jó három évtizedben, ha nem is egyenletesen, de inkább csökkenő a közkönyvtárak hatóköre, és ha ingadozóan is, de beállt a Pallósiné által bemutatott arány. Meglehet, ez sok ország helyzeténél jobb, de nyugat-európai, s főleg a skandináv országokénál szembeütően rosszabb. A tisztas középhelyzet önmagában nem lenne rossz, ha a tendencia pozitív volna: a gondot a stagnálás, a visszacsúszkálva helyben járás, és legalábbis mennyiségileg a hatókör mozdulatlansága jelenti számomra. Meg az, hogy ezt az érintettek mintha nem is érzékelnék megfelelő hangsúllyal és tenni akarással, az okát nem is firtatják. Ezért is vélem úgy, számos kérdést újra kellene gondolni.

Ma úgy látszik, a közkönyvtár azoké, akik használják.

De kik ők és a minden ötödik használó mellett a többi négynek miért nem kell? Pallósiné szerint van egy törzsközönség, amely kisebbségben van a közösségen belül. Ez bizonyosan igaz, de arról már kevesebbet tudunk, hogy a beíratkozottakon belül a törzsközönség van-e többségben, s a bármilyen arányú cserélődésnek melyek az okai? Jelesül: könyvtáron kívüli vagy azon belüli okok-e a meghatározók? Mindenesetre az spekulatív és tapasztalati tényezők keresztezésével, vagyis konk-

rét vizsgálatok nélkül is megállapítható, hogy 14–18 éves koráig alig akad fiatal, aki legalább néhányszor ne járt volna közkönyvtárban. Ha ez igaz, és ha hatott volna az ún. „olvasóvá nevelés”, akkor „skandinávnyi” eredményeknek kellene mutatkoznuk Magyarországon is. Ha az olvasóvá nevelést nem is azonosítjuk – mert hiszen nem is az! – a könyvtárhasználóvá szoktatással, akkor sem zárhatjuk ki, hogy belső okai is vannak a mérsékeltebb könyvtárhasználatnak. (A Pallósiné által említett és 60 százaléknnyira mért, de az olvasók táborát így is csak 20 százalékra emelő „holdudvar” mindig is létezett, sőt hozzátehetjük, hogy közel ilyen arányban a végleges választás a kikölcsonzótt kötetek esetében is nem a könyvtárban, hanem otthon történik meg. Megengedem, bár nem biztos, hogy a holdudvar nőit, amelyet részben akár természetes védckezésnek is nevezhetünk – az egyebekhez mérten szerény összegű, de a társadalom jelentékeny hányadának jelentős – könyvtárhasználati díjak miatt, vagy éppen a másutt továbbtanuló akadályoztatása miatt is nőhet az ún. „családi beíratkozások” aránya. S akkor a több könyvtárba beíratkozókrol szó sem esett.)

Pallósiné utal rá, de talán nem árt külön is hangsúlyozni, hogy minden állampolgár lehet potenciális könyvtárhasználó, de ez „csak” azt jelenti, hogy a mai felfogás szerint senki sem zárható ki; a közkönyvtár (ma már – talán?) nem (lehet) diszkriminatív, nem tehet különbséget, és elvileg (vagy még inkább: rendszer részeként!) mindenkinek felkínálja szolgáltatásait. *A mai valóságos könyvtár – szemben az elmúlt évtizedek máig ható értelmezésével – „mindenki” szolgálatára nem képes!* Demográfiailag vagy szociológiailag a könyvtárat használók köre a lakóhelyi közösség összetételéből nem vezethető le, nem egymás tükörképei. Hogy egy-egy könyvtárat mely társadalmi csoportok, rétegek használták és használják, történelmileg és a helyi viszonyoktól függően eltérő. Vagyis a mai közkönyvtár sem mindenkié, és ne lepődjünk meg: nem is akarja mindenki használni. Azt, hogy helyenként kinek van indíttatása használatára, kinek kell és mire, helyben kell felderíteni. Néha egészen „furesa” motivációs tényezők is lehetnek. Pályakezdő koromban, még egy éve sem dolgoztam, amikor egy dunántúli tájértekezlet keretében Tabra is eljutottunk, és meglepődve konstatáltuk, hogy az olvasók között feltűnően és másoktól eltérően magas arányt képviselnek a 15–35 év közötti férfiak. Mikor ezt észrevételeztük, Kellner Béla azzal védte meg a (sokan nem is tudják, hogy ilyen is volt) népművelési gimnáziumban végzett, és ráadásul feltűnően esinos fiatal olvasószolgálatos kolleginát, hogy az illető van olyan okos, ha problematikussá válik, majd nem él ezzel a (mai szóval marketing) eszközzel.

A nyilvános/közkönyvtár a magán könyvtár pótlására jött létre

Mindenekelőtt egy tévhitet kellene sürgősen elfelejteni. Én még emlékszem arra a rossz beidegzésre és tévedésre, amely a természetesen és eredendően (sőt talán egyetlen) formának a néma olvasást tartotta. Sőt azonosította a könyvolvasással, ráadásul csak a könyvtárhasználót tekintette olvasónak. Ma már az „olvasáson” nagyon sok más is értendő! Hasonlóan korrigálni szükséges azt a gyakran érzékelhető – végig nem gondolt – nézetet, hogy a lakosság elsődleges olvasási-tájékoztató forrása a nyilvános közkönyvtár. Aki ezt gondolja, elfelejti, hogy a könyvtár évezredek át egyetlen és természetes formája a magánkönyvtár volt.

(Ebben a helyzetben ide kell sorolni az uralkodói könyvtárakat, valamint az ugyan- csak zárt intézmények tagjai számára hozzáférhető oktatási intézményi vagy az egyházi közösségeket szolgáló könyvtárakat is!) A nyilvános vagy közkönyvtár a magánkönyvtár kiegészítésére, pótlására jött létre a XVIII–XIX. század fordulójától (néhány korábbi kivétel erősíti a szabályt!) a felvilágosodás, az alfabetizáció, az urbanizáció, a polgárosodás, és még számos tényező hatására. És akkor, amikor a soktényezős második olvasási forradalom idején magánkönyvtárból nem mindenki tudta olvasási éhségét kielégíteni. Emiatt egyrészt kisebb-nagyobb közösségek teremtették meg a maguk könyvtárát vagy arra vállalkozók (gyakran üzleti, de még mindig megfizethetőbb módon, mintha saját könyvtárát gyűjtöttek volna) szerveztek sokakat kielégítő könyvtárakat. (Bővebben: Chartier, Roger: *A kódextől a képernyőig. Az írott szó röppályája*. BUKSZ, 1994. Ősz. 305–311. p., illetve *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Szerk. G. Cavallo, R. Chartier. Bp. 2000. megfelelő fejezete.) Talán a bizonyítást megtakaríthatom, ha az előbb említett kézikönyvünk 3. kötetének 1.4. alfejezetére hivatkozom. Ez a könyvtár történelmi szerepváltásait, azon belül az olvasási forradalom és a könyvtárak nyilvánosságának, így a közkönyvtárak első megnyilvánulási formáit tárgyalja. Szögezzük le, hogy az olvasókör – egyesület, szakegyleti és kaszinói könyvtár – valós viszonylag kitapintható, de rétegigényeket elégített ki, amíg volt igény és volt miből kielégíteni. Hasonlóra vállalkoztak a felülről létrehozott népkönyvtárak is, amikor a „nép”, a szegényebb és kevésbé iskolázott lakosság gyakran inkább vélt mint alig valós igényeit, központilag oktrojált gyűjteményekkel akarták kielégíteni. (Megléhet, akkor romlott el az igény és kínálat összhangja!?) A városokban, a polgárosodás keretében született meg az összes adózó polgár kiszolgálását vállaló nyilvános közkönyvtár (public library).

A „kiegészítő” szerep persze irányulhat az összes igény teljesítésére, de az alkalmi kiegészítésre is, amikor csak kipótolja a magángyűjteményből ki nem elégíthető olvasási, tanulmányi vagy éppen információs igényeket. Nézetünk szerint ez történik mindenekelőtt az egyéni igény felmerülésekor, ebből fakadó könyvtárhasználatkor. De nem csak az egyes emberre, hanem kisebb-nagyobb közösségekre is érvényes. Ez történik akkor is, ha az iskolának, a főiskolának vagy egyetemnek nincs vagy az igényeket teljesen kielégíteni nem képes könyvtára van. Ebben az esetben az állampolgár ott próbálkozik, ahol tud. De ebből nem következik, hogy a közkönyvtárnak iskolai, felsőoktatási (tehát szakkönyvtári) funkciókra kell vagy lehet berendezkednie. A közkönyvtár teljesen az iskolai (sőt nem ritkán több iskola!) funkcióinak betöltésére sem képes mennyiségileg, felsőoktatására pedig még ezen felül minőségileg sem alkalmas. Régi vesszőparipám, hogy jónéhány ezt hangoztató kolléga vajon a helyben lévő oktatási intézmények könyvtárát pótolandó funkciókat akar-e megcélozni, vagy a helyi állampolgár, de más település felsőoktatási intézményébe járók (szak)könyvtára akar-e lenni? „Szerencsés” esetben egy településről az ország valamennyi felsőoktatási intézménytípusát megtestesítően, szinte azok valamennyi szakára járó, alap-, tovább- és doktoranduszképzésben résztvevő jelentkezők igényeivel. Akkor vajon ez a közkönyvtár tartalmilag valamennyi felsőoktatási intézményének könyvtárát egyedül helyettesítő funkcióra (is) ácsingózik?! Maradjunk annyiban: ezek a próbálkozások csak látszateredményeket hozhatnak, ezeket az igényeket szakkönyvtári funkciókra képes könyvtárak elégíthetik ki. S e tekintetben a közkönyvtár csak a feladat megoldásához való elin-

dulást célozza meg! Pontosabban állampolgári jogon nyújtsa mindazt, amit adottságai megengednek – alapfunkciója durva megsértése nélkül. Mindezzel nem akarom tagadni, céloztam erre a nyilvános könyvtári törvényt előkészítő egyik vitában is, hogy bizonyos fokig a különböző könyvtártípusok közelítésének, vagy – újbóli? – homogenizálásának vagyunk szemtanúi. (A lakosságot amúgy sem érdeklik a könyvtártípusizálás elméleti problémái!) Kétségtelenül a nagy és ezért ütőképesebb könyvtárak képesek többféle funkció ellátására – részben ezért nem funkcióról, hanem funkciórendszeréről kell ma már beszélni, részben a könyvtári matematikában az egyetlen százezres könyvtár többet ér, mint a tíz, egyenként 10 ezres – ez is főleg jól működő rendszer részeként. Szóval, ez a téma is megérne egy végiggondolást! Mindenesetre jó lenne, ha minden könyvtár valós vonzásköri igényekből és lehetőségekből vezetné le funkciórendszerét, és ehhez viszonyítva dolgozná ki a (manapság sokszor hevenyészett és régi) gyűjtőköri és használati szabályzat és azt rugalmasan hozzáigazítaná a változásokhoz!

Ismerjük meg egy-egy könyvtár valóságos használói körét

Az elmúlt évtizedek olvasásszociológiai vizsgálatainak köszönhetően az olvasásról (főleg a szépirodalom, vagy az olvasmányirodalom olvasóiról) többet, a könyvtárhasználatról és motivációiról, az ilyen szokásokról, egy-egy könyvtár szociológiai jellemzőiről a vonatkozó vizsgálódások szerény voltából fakadóan alig tudunk valamit. Még kevésbé van kialakult (bár a felhasználtnál azért jobb és bőségesebb) eszköztárunk egy-egy valóságos könyvtár munkatársainak ahhoz, hogy a vonzáskörzet igényeit egyszerűen, gyorsan és mégis lehető pontossággal felmérjük, változásait nyomonkövessék. Ezért aztán a környezet feltérképezése kimerül abban, hogy pl. ha létesül egy elektronikai üzem vagy művészeti szakiskola vagy nyelvvoktatásra orientálódott főiskola, uccu, az ilyen irányú irodalom kerüljön be gyűjtőköri szabályzatunkba! És ha nem özőnölnek az ilyen irányú igénylők, akkor az említett tényezők a hibásak. Külön megbeszélés tárgya lehetne az a „szomorú tény, hogy a közkönyvtári és a felsőoktatási könyvtárak statisztikai adataiban alig érződik valami a felsőoktatási hallgatói létszám robbanásszerű, két-háromszoros növekedéséből”. (Ebben Pallósinének önmagában persze igaza van!) De vajon nem inkább ugyanannak az elcségyesedési, minőségromláshoz vezető folyamatnak vagyunk-e részesei, ami előbb a mindinkább mindenkire kiterjedő, az alsó, majd a középfokú oktatásban már korábban lejátszódott, és most a felsőoktatásban éljük meg? Vagy talán azért nem érződik a hatás, mert sem a köz-, sem a felsőoktatási könyvtáraknak nem volt lehetőségük felkészülni a robbanásra, és nagyjából ugyanannyira vannak „hitelesítve”, mint korábban? Legfeljebb a belső olvasói arányok változtak a tanulásban résztvevők javára, kiszorítva a közkönyvtár „elsődleges” használói körének egy részét?

Nem vitatva azt a manapság közhelyszerű megállapítást, hogy nálunk a (tovább)tanulás a legfőbb könyvtárhasználatra motiváló tényező (pedig okkal és joggal sérelmezzük, hogy az óvodától az egyetemekig ezek sem inspirálnak körünkben elvárt mértékben és módon!), ez vajon nem csak azt jelenti, hogy a társadalom és a lakosság egyéb tevékenységi formái még ennyire sem sarkallnak könyvtárhasználatra? Nem kétséges, hogy az ifjabb korosztályok képviselője a legmarkán-

sabb a közkönyvtárakban. Az azonban legalábbis vitatható, hogy az iskola, a tanulás módszerei, vagy jó néhány pedagógus személy szerinti (főleg a kisteleptüléseken egyúttal közkönyvtárosként is foglalkoztatottak) ráhatása jelenik-e meg a számok mögött. (Vagy ez utóbbi inkább a múltban volt érvényes, ma éppen amiatt is szerényebbek az eredmények, mert főleg falun ezek a régi pedagógusok már nem könyvtárosok, s ezért sem hozzák korábbi eredményeiket?) Vagy az, hogy még a szerény iskolai inspirációknak megfelelni sem képes iskolai könyvtárakat pótolandó járnak nyilvános könyvtárba? Nem ismerjük kellően az olvasóvá (vagy ami ezzel nem azonos!), a könyvtárhasználóvá válás útjait-módjait. Régi vesszőparipám: nem vizsgáljuk a könyvtáraktól való idegenkedés okait, csakúgy, mint az oda (legalább átmenetileg) eljutók lemorzsolódását kiváltó tényezők körét. Vajon mi az oka, hogy a legtöbb ember (a tanulók is) – ha házi lehetőségei kimerültek! – első reflexként nem közkönyvtárhoz, hanem rokonhoz, barátához, ismerőshöz, vagyis családi könyvtárhoz fordulnak. Közkönyvtárhoz sokan csak ezután! (Az még csak magyarázható, ha többszöri használatra számot tartónak, munkaeszköznek, belefirkálásra vagy széljegyzetelésre valóknak ítélt könyvet megvásárolják.)

A közkönyvtár feladata, hogy rendelkezésre álljon

Az előbbiekből következően azt a – sokak által talán szentségtörőnek minősülő – nézetet vallom, hogy a közkönyvtárnak nem feladata az olvasóvá, könyvtárhasználóvá nevelés. (Legalább is direkt módon! Ha tevékenységével ilyen eredményt is produkál, az ráadás.) A közkönyvtár „csak” legyen kéznél olyan társadalmi igények kielégítésére, amit a kisebb-nagyobb közösség vagy az állampolgár alkotmányos jogánál fogva elvárhat. A kételyeim ott kezdődnek, hogy kéznél vannak-e hazai könyvtáraink? Azt nyújtják-e, úgy és annyit nyújtanak-e, ami elvárható lenne tőlük? Tisztelet a meglehetősen ritka kivételnek, a válaszom tagadó! Nem csodálkozom, hogy sorra szűnnek meg könyvtárak, mert amit nyújtani képesek, az nem illik a mai korhoz. Sőt, számos esetben azon csodálkozom, hogy közülük jónéhányuk még van használójuk. Fájjalom, hogy számos kolléga nem érzékeli, hogy bármikor még azt a keveset is fölöslegesnek ítélik a „fenntartók”, amiből az intézmény vegetál. (Azért tettem a fenntartót idézőjelbe, mert a – települési, iskolai stb. – közösséget tartom e néven nevezhetőnek, és nem a nevükben eljáró, és az igényeket még annyira sem ismerőket, akik döntenek a könyvtár körülményeiről!) Hallgatóimnak azt szoktam mondani (a kellő meghökkenetés céljából), hogy az iskolai könyvtárak legnagyobb szerencséjére az iskolai társadalom nem oly mértékben és nem úgy használja őket, ahogy a könyvtárosok szeretnék, mert akkor lenne óriási botrány, ha teljesülne kívánságuk. Ezt a közkönyvtárakra úgy lehetne vonatkoztatni, hogy náluk az lenne tragédia, akkor lenne égzengés-földindulás, ha a valaha volt használóik mind járnának könyvtárba. Isten mentsen ettől! Valamennyi képtelen lenne a fogadásukra! A kérdés csupán az, meddig tartható fenn a mai állapot, meddig lehet bele nyugodni, hogy a mai könyvtárak nagyjából a lakosság alig ötödét képesek kiszolgálni? Egy-egy könyvtár szerény mértékben változó körülményei ezt a képet javíthatják. Csak több ne legyen azon könyvtárak száma, amelyek természetes módon „slumosodnak”! Tudomásul kell-e venni, hogy 30–35 éve a könyvtárak hatóköre

– legalábbis – nem bővül! Ha jobb, mondjuk, skandináviai eredményt szeretnénk, akkor – Szabó Ervinnel szólva, bár ő még az angolszászokat emlegette! – „teremtetek ottani körülményeket”, vagy legalább az ottanihoz hasonló könyvtárakat, még inkább könyvtári rendszert!

A közkönyvtár a polgárosodás „emelyűje”?

Sokat foglalkoztatott (írtam is róla), hogy legjobb könyvtárosaink többszöri, immár évszázados erőfeszítései a public library meghonosítására, miért hoztak nálunk csak részleges, szerény, sok helyütt satnya eredményt? Egyre inkább meggyőződésem, hogy Katsányi Sándornak igaza volt, amikor arra a következtetésre jutott, hogy nálunk népkönyvtári alapon nem igazán jöhetett létre angolszász nyilvános közkönyvtár. De vajon az általam immár negyedszerinek számolt népkönyvtári „újjászületés”-e ebben a hibás vagy hazai viszonyaink közepette másra nincs sok remény?

Alig két éve olvastam jeles várostörténészünk, Gyáni Gábor érdekes tanulmányát – eléggé eldugott helyen jelent meg, féltő, kevés közkönyvtáros ismeri! – *Közkönyvtárak, mint a polgárosodás emelyűi. (In: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. Books in Print Kiadó, 2002. 358–366. p.)*. Láthatóan a szerző azokkal ért egyet, akik a városiasodás mozgatórugóit elsősorban az ottani lakosság saját törekvéseiben, azon belül kulturális, sőt egy manchesteri városi könyvtártörténeti mű analógiájára, könyvtári erőfeszítéseiben (is) látja az urbanizációs eredményeket – mondván: „semmilyen elvi akadály sincs annak, hogy a könyvtáralapítást és a könyvtárt fenntartó törekvéseket egyaránt az urbanizációra felettebb jellemző indikátorként fogadjuk el. Miután a könyvolvasás maga kifejezetten polgári szokásnak számított, ebbéli minőségében a modern urbanitás nyilvánvaló megnyilvánulása volt, a közkönyvtár iránt támasztott közösségi igény így mindig világosan utal a modern polgári világ létezésére.” Szerzőnket persze a XIX–XX. századi hazai urbanizáció, vagy magyar példán a polgárosodás problémaköre érdekli – nem mesélem el, mire jutott, tessék elolvasni! Mindenesetre Gyáni azt is érzékelte, hogy a századfordulón „nem vitás: feltűnően alacsony a nyilvános könyvtárak aránya”, s ezért az egyesületi és kaszinói, a különböző egyleti és köri könyvtárakról tud számot adni. „Abban a városban, ahol nem volt nyilvános könyvtár, alkalmasint az egyesületek és a kaszinók pótolták ezt a hiányt.” Számomra Gyáni érdekes, a könyvtáraknak „tisztelgő” rövid írását olvasva, az volt a kérdés, hogy vajon valóban pótolták-e? Vagy még inkább az, hogy az angolszász szerzők jogos premisszáiból kiindulva, a hazai viszonyok között működő, a hazai (inkább quasi) közkönyvtárak lehettek-e urbanizációs, polgárosodási tényezők? Nyilvánvaló, hogy önmagában a könyvtár nem képes ezekben az ügyekben perdöntő tényezővé válni, számos más tényezőre utal a jeles szerző is. De hazai múltunkat, sőt jelenünket illetően én inkább megfordítom a kérdést: vajon nem abból fakad-e a hazai közkönyvtárügy „ellentmondásos helyzete”, hogy a hazai polgárosodás és urbanizáció olyan volt és olyan jelenleg is, amilyen? Mindezzel persze nem felmentést keresek. Ezért inkább azt kérdezem: vajon a hazai közkönyvtárak betöltötték-e azt az „emelyű” szerepet, amelyet a mindenkori polgári fejlődés elvárhatott tőlük? Még pontosabban: a je-

lenben betölthetik-e? A választ nem tudom. De, hogy ez ne tűnjék kibúvásnak, inkább az a válaszom: legfeljebb néhány könyvtár, néhány helyen.

Ezért úgy gondolom, ezt a kérdést minden könyvtári illetékesnek a maga helyén kell feltenni. Sietek hozzátenni: ez sem egyszer és mindenkorra megválaszolható, a kérdést rendszeresen fel kell tenni, és a választ mindig az adott körülményekhez képest, és persze mindig egy kicsit előbbre is látva lehetne és kellene megadni.

Magam tehát igazat adok Pallósiné Toldi Mártának, ha azt a következtetést vonta le vizsgálódásaiból, hogy a nyilvános közkönyvtárak potenciális olvasótáborára Magyarországon és Közép-Európában szembetűnően szűkösebb, mint a sokszor tételezett egész (helyi vagy tágabb) társadalom, vagy amit a legtöbb könyvtáros hangoztat. Ha tetszik, ha nem, ezt egyelőre tudomásul kell venni. Sőt, ezt kell tudomásul venni, s ehhez szabni álmainkat, terveinket. Számos tényező közrejátszása esetén a kép lehet szebb, az eredmények lehetnek (nyugat- és észak-) európaibbak. A könyvtárak, könyvtárosok ehhez azzal járulhatnak hozzá, ha alaposabban mérik fel potenciális használói körüket, szolgáltatásaikat ahhoz igazítják, és minden tőlük telhetőt megtesznek a már beíratkozottak megtartásáért, a megfelelő szolgáltatások kifejlesztésével az eddig távolmaradók odavonzásáért. És nem melleleg ez a könyvtárosoknak jól felfogott érdekük is.

Tóth Gyula

Látogatás az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központjában

Beszélgetés Pappné Farkas Klárával,
az intézmény igazgatójával

– *Kezdjük az elején, az intézmény alapításánál. Mióta létezik a központ és miért hozták létre?*

– A központ alapításának éve 1991. Létrehozása összefügg az Európa Tanács történetében 1990-től bekövetkezett mélyreható változásokkal, ugyanis Magyarország 1990. évi csatlakozásával megkezdődött az alapító atyák álmának megvalósítása az egységes Európáról. Nem sokkal ezután nyilvánvalóvá vált, hogy az újonnan belépett tagországokban célszerű lenne széles körben megismertetni az Európa Tanács tevékenységét, célkitűzéseit, jogi eszköztárát. Ennek a – tulajdonképpen nagyon egyszerű és kézenfekvő – felismerésnek köszönhető a Demoszthenész-program keretében megvalósított információs és dokumentációs központok hálózata. Budapest és Varsó nyitotta meg a sort. A nemzetközi szervezetek gyakorlatától eltérő módon úgy gondolták, hogy az Európa Tanács meghosszabbított karjaként működő központok nem nemzetközi, hanem nemzeti stábbal, a helyi adottságokat figyelembevéve állnak fel minden új tagországban. Ez nagyon fontos, hiszen így elkerülhető, hogy Strasbourgból irányítva túlságosan uniformizál-

tan működjenek, tevékenységükben nagyobb szerepet kaphatnak az aktuális kérdések. A budapesti központot az Európa Tanács és a Magyar Országgyűlés hívta életre. Más országokban általában egyetemek vagy a nemzeti könyvtár a társfenntartó. A mi esetünkben nagyon kedvezőnek bizonyult a parlamenti kapcsolódás, a napi együttműködés lehetősége. Elhelyezésünk az Országgyűlési Könyvtár területén olyan előnyökkel jár, ami a napi munkánk során nagyon fontos számunkra. Egyrészt a nyilvánosságot biztosítja, másrészt az együttműködés lehetőségeit is kiszélesíti. Az Európa Tanács dokumentumaiban gyakran hivatkoznak EU- és ENSZ-anyagokra. Ezek a gyűjtemények az Országgyűlési Könyvtárban megtalálhatók, karnyújtásnyira tőlünk. Ezenkívül az sem hanyagolható el, hogy ugyanazokat az érdeklődőket szolgáljuk ki. Hiszen hozzánk is ugyanúgy a parlamenti képviselők, jogászok, egyetemi hallgatók, politológus kutatók járnak. A látogató csoportok fogadása, a szakmai gyakorlaton lévők, a Kulturális Örökség Napjai alkalmából szervezett nyílt nap – megannyi lehetőség az összefogásra. Tehát röviden összefoglalva a központ közös (nemzetközi és hazai) fenntartású intézmény, amely tevékenységét önállóan, az Európa Tanács útmutatása szerint végzi.

– *Tehát információs és dokumentációs központ a hivatalos elnevezés. A név sugall valamit a tevékenységi köréről...*

– ... Igen, de egyben kissé félrevezető is. A név könyvtárra utal, de az itt folyó munka szerteágazóbb. Nem véletlenül említettem, hogy az Európa Tanács meghosszabbított karjaként működünk. A tevékenységünknek alapvetően három pillére van: a nyilvános könyvtári szolgáltatások, a kiadói tevékenység és a rendezvényszervezés. A gyűjtemény alapját az Európa Tanács angol és francia nyelvű dokumentumai képezik, témájukat tekintve igen széles a skála: az emberi jogoktól a kulturális örökség védelméig, a történelemoktatás megújításától a területfejlesztésig terjednek. Szorosan kapcsolódik a könyvtári szolgáltatásokhoz a második terület: a központ gondoskodik az Európa Tanács által kiadott dokumentumok fordításáról, fordíttatásáról, kiadásáról és terjesztéséről. És végül a központ részt vesz az Európa Tanács által meghirdetett vagy szervezett együttműködési programokban (konferenciák, előadások, szemináriumok, versenyek, kampányok stb.), és ezekhez logisztikai–szervezési segítséget nyújt. A központ igazgatója képviseli az Európa Tanácsot a tevékenységi területét érintő magyar rendezvényeken.

– *Hogyan működik a fordítói tevékenység?*

– Fordításoknál nagyon fontos az együttműködés. És ez a kulcsszó, azt hiszem, minden területünkre jellemző. Az általunk készített fordításokon kívül igyekszünk a minisztériumokban, egyéb intézményekben egy-egy tanácskozáshoz készülő fordításokat gyűjteményünk számára megszerezni. A fordítások közül legkeresettebbek az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei.

– *Ezek hiteles fordítások?*

– Nem, csak nem hiteles fordítások. Hivatalos fordítások az egyezményekről készülnek, amelyeket – közismerten – amennyiben a tagországok magukra nézve kötelezőnek ismernek el és ratifikálnak, akkor beépülnek a jogrendbe.

– *A két pillér már elég széles körű tevékenységet mutat. Bemutatnád a harmadik területet is?*

– Ez a legszínesebb területe munkánknak. A konferenciák, szemináriumok szervezése, előadások tartása, kiállítások rendezése, kampányokban való részvétel – megannyi feladat. Emellett az Európa Tanács Magyarországra érkező delegá-

cióinak is segítséget nyújtunk. Az sem ritka, hogy programtorlódás esetén felkérnek előadás vagy sajtótájékoztató megtartására. Kiemelt fontosságú a sajtókapcsolatok építése, információs csomagok összeállítása a média munkatársai számára. És végül, a PR-munkában nélkülözhetetlen zászlókról, „magyarított” matricákról, lufikról és egyéb szóróanyagokról is mi magunk gondoskodunk.

– *Tehát a tevékenységi területeket áttekintve van egy hasonló vonás a könyvtárak tevékenységeivel. Talán leginkább egy modern értelemben vett könyvtáréval.*

– Igen, a munkánknak van egy modern könyvtári vonulata. De van egy másik is: az Európa Tanács képviselője, mint már utaltam rá korábban.

– *Az interneten szép kivitelű honlapotok van (internet cím: www.europatancs.hu). Egyes dokumentumok on-line is elérhetőek. Miért pont ezek?*

– Honlapunk az Európa Tanács honlapjához csatlakozik. Egyre bővül az on-line elérhető dokumentumok köre. Bár megvallom, az új kiadványaink esetében azt a bevált gyakorlatot követjük, amely szerint először cserealapként hasznosítjuk azokat, hiszen nagyon keresettek partnereink körében, és csak később tesszük őket „szabad prédává”. Ezzel kapcsolatban ki kell térnem kiadói politikánkra. Kiadványaink általában sorozatokba rendeződnek. Ezek közül a legismertebbek: az egyezmények, a kisebbségi kérdések, az etikai kódexek. Az élet hozta az etikai kérdések iránti érdeklődésünket. A köztisztviselők etikai kódexének megjelentetésével kezdődött, mert az ET Miniszteri Bizottsága éppen akkor fogadta el ajánlását és a mintakódexet, amikor Magyarországon felmerült kidolgozásának szükségessége.

– *Az etikai kódexet említetted. A könyvtárosok számára is éppen most dolgozik egy hasonló kiadványon egy bizottság.*

– Sorozatunk az Európa Tanácsnak a köztisztviselők számára készített ajánlásával és mintakódexével indult, majd a helyi és regionális önkormányzati képviselőkével folytatódott. A sorozat legújabb tagja a sport etikai kérdéseivel foglalkozik. Nagyon jók ezek a minták, modellek, sok apróságra ráirányítják a figyelmet. Az általad említett bizottság már foglalkozott az Európa Tanács példáival.

– *A központ munkájában a kezdetektől részt veszel. Mikor lettél az intézmény igazgatója?*

– Valóban, abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az elejétől kezdve itt dolgozhattam. A vezetést 1998-ban vettem át Szilvássy Judittól, aki egy sikeresen működő intézményt adott át. Az együtt töltött évek során lehetőségem volt sok mindent megtanulni tőle.

– *Mit tartasz az elmúlt évek legsikeresebb projektjeinek?*

– Azokat a projekteket szeretem igazán, amelyekben tevékenységünk különböző területei ötvöződnek. Általában azok a legsikeresebbek, ahol a kiadványaink szerves részét képezik a népszerűsítő tevékenységnek. Számomra legkedvesebb *A vakok esélyegyenlőségéért* címmel 2001-ben elindított mintaprojektünk. Az Európa Tanács főtitkáranak védnökségével megvalósuló kezdeményezés keretében az Olvasás Évében pontfáras kiadványokat jelentettünk meg, a következő évben hangos könyvet adtunk ki. A Fogyatékosok Európai Évében – az eredeti célkitűzéseknek megfelelően – kiszélesítettük a projekt kereteit, az Európa Tanácsnak a fogyatékosokkal élő társadalmi integrációját elősegítő dokumentumait jelentettük meg nyomtatott és elektronikus formában. A kezdeményezés kezdetektől feladatának tekinti a speciális információs igények kielégítésén túlmenően a döntéshozók figyelmének ráirányítását e hátrányos helyzetű csoportok problémáira, elősegítve

köztük az együttműködés kialakítását. Beszélgetésünk apropójául is e projekt szolgált, ugyanis a 2004. év kiemelkedő eseménye számunkra, hogy a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének székházában megnyitottuk az Európa Tanács első Speciális Információs Pontját. Erre az alkalomra a szövetség munkatársainak bevonásával elkészült magyar nyelvű kiadványaink vakbarát változata. Az információs pont működtetését a két alapító munkatársai közösen látják el. A projekt keretében megvalósuló bemutatókat, megnyitókat, rendezvényeinket mindig úgy szervezzük, hogy a döntéshozók és az érintettek minél szélesebb köre legyen azokon jelen. A kezdeményezés sikeréhez nagy mértékben hozzájárul az országgyűlés elnökének támogatása és a média által biztosított nyilvánosság.

Szeretnék még megemlíteni egy-két területet. A központ tevékenységében kiemelkedő szerepet játszik a kisebbségvédelem. A 2004. évet *A kisebbségek Európában* című kiállítással kezdtük az Országos Idegennyelvű Könyvtárral közös rendezésben. A kiállítás anyaga Békéscsabától Kecskeméten át Szekszárdig vándorolt az év folyamán.

Évente visszatérő rendezvényünk a Kulturális Örökség Napjai. Az Országgyűlési Könyvtárral közösen szervezett nyílt nap sok érdeklődőt vonz, de a könyvtár munkatársaival is szorosabbra fűzi kapcsolatainkat. Könyvtári vonatkozású programjaink közül hadd említsem meg részvételünket a Sziget Fesztiválon és kiadványainkat a Civiliádn.

– *Mint minden intézmény életében, gondolom, nálatok is vannak nehézségek. Miből adódnak ezek? Mivel kell megküzdenetek?*

– Az első és legfontosabb – sőt talán egyetlen – nehézség, hogy e sok feladatot mindössze három fős csapat végzi, szerencsére felkészült, elkötelezett kollégáim vannak. Ez nagyon fontos, mert enélkül nem tudnánk eredményesen dolgozni. És a központ kettős fenntartásából fakadóan a bürokratikus kötelezettségek is elég sok időt és energiát vonnak el az érdemi munkától...

– *Kicsit visszakanyarodnék a beszélgetésünk elejére. Az Európa Tanács „meghosszabbított karja” hogyan tart kapcsolatot a „testtel”? Hogyan folyik a kapcsolattartás Strasbourggal?*

– E-mailek és telefonok özöne jön és megy nap mint nap. Személyesen egy évben kétszer a központok igazgatóinak tanácsülésén cserélhetjük ki a tapasztalatokat, építjük a kapcsolatot az Európa Tanács igazgatóságain dolgozó kollégákkal. Jó példa a központok gyakorlati segítségnyújtására például a megfelelő nyelvi változatok biztosítása a kisebbségek számára. De a határon átnyúló regionális együttműködés is sok lehetőséget kínál egy-egy projekt megvalósítása során. És minthogy minden központ egyéni arculattal bír, bevált ötleteket szívesen átveszünk egymástól.

– *Milyenek ezek a strasbourgi látogatások? Milyen a hangulata?*

– Ha az utazáson túlesik az ember, utána már csodálatos és főleg nagyon hasznos. Az utazás nehézségét az adja, hogy nincs közvetlen járat Budapestről. Szinte minden úthoz fűződnek történetek, amelyek csak később válnak kedélyesen mesélhető anekdotává. De a város barátságos. Az impozáns épületbe ennyi év után is jó érzés belépni, a személyes találkozások pedig a kinti kollégákkal, az éppen ott tartózkodó magyar képviselőkkel, szakértőkkel otthonossá teszik a hivatalt.

– *Sok sikert kívánok a jövőbeli másokkal közös és saját projektjeitekhez! Köszönöm az interjút!*

Pegán Anita